

## **TINGLAB TUSHUNISH KO'NIKMASINI AUDIOVIZUAL VOSITALAR YORDAMIDA RIVOJLANTIRISHDA ZAMONAVIY VOSITALAR**

**Inamova Gullola Axmad qizi**

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

[gullolainamova@gmail.com](mailto:gullolainamova@gmail.com)

### **ANNOTATSIYA**

*Bugungi tezkor rivojlanayotgan zamonda chet tilini bilish davr talabiga aylanmoqda. Xususan O'zbekistonda ham chet tillarni o'rgatish bo'yicha ham birmuncha ishlar amalga oshirilmoqda. Hozirgi kunda mamlakatimiz maktablarida yoshlarimiz ingliz, nemis, fransuz, ispan, yapon va boshqa turli tillarini o'rganishmoqda. Chet tilini o'rganishda faqat maktab darsliklari bilan cheklanib qolish, bu til o'rganish jarayonini murakkablashtiradi. Shu sabab tilni o'rganishda kitoblar va darsliklardan tashqari boshqa usullardan foydalanish ham tavsiya etiladi. Jumladan til o'rganishda audio va video vositalaridan foydalanish muhim omil hisoblanadi.*

**Kalit so'zlar:** tinglab tushunish, urg'u, ohang, ko'nikma, suxbat, fonema, vosita, xususiyat.

## **СОВРЕМЕННЫЕ СРЕДСТВА ДЛЯ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ АУДИРОВАНИЯ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ АУДИОВИЗУАЛЬНЫХ СРЕДСТВ**

### **АННОТАЦИЯ**

*В современном развитом мире знание иностранного языка становится требованием времени. В частности, в Узбекистане проводится глобальная работа по обучению иностранным языкам. В настоящее время наша молодежь изучает английский, немецкий, французский, испанский, японский и другие языки в школах нашей страны. Ограничивание только школьными учебниками при изучении иностранного языка усложняет процесс изучения языка. По этой причине рекомендуется использовать всевозможные методы в изучении языка помимо книг и учебников. В частности, важным фактором является использование аудио и видеоматериалов в изучении языка.*

**Ключевые слова:** аудирование, акцент, тон, умение, диалог, фонема, инструмент, черта.

## **MODERN TOOLS FOR DEVELOPING LISTENING COMPREHENSION SKILLS THROUGH AUDIOVISUAL TOOLS**

### **ABSTRACT**

*In today's fast-paced world, knowing a foreign language is becoming a requirement of the times. In particular, a lot of work is being done in Uzbekistan to teach foreign languages. At present, our young people study English, German, French, Spanish, Japanese and other languages in schools of our country. Learning a foreign language is limited to school textbooks, which complicates the process of learning a language. For this reason, in addition to books and textbooks, it is recommended to use other methods of language learning. The use of audio and video is an important factor in language learning.*

**Keywords:** *listening comprehension, emphasis, tone, skill, conversation, phoneme, medium, feature.*

### **KIRISH**

Tinglab tushunishni bir necha an'anaviy usullar bilan ham o'rgatish mumkin. Ushbu usullarning ba'zilar Richards (2008) tomonidan umumlashtirilgan: ingliz tili o'qituvchisi parcha, asar yoki she'r kabi adabiyot namunasini og'zaki ravishda tabiiy tarzda o'qiy oladi. Dialogni o'qish imkon qadar normal, tabiiy, jonli va mazmunli bo'lishi kerak. Bu o'quvchiga tabiiy til tovushlarini o'zlashtirishga yordam beradi. Asta-sekin o'quvchilar pauza, urg'u, ohang, ritm va intonatsiyaning xususiyatlari va tovushlari bilan tanishadilar;

ingliz tili o'qituvchisi o'z talabalariga turli xil, qiziqarli va o'z-o'zidan tinglab tushunish vositalarini taqdim yetish uchun o'zi yoki boshqa birov bilan sodir bo'lgan yoqimli va kulgili voqea haqida qisqacha hikoya qilishi mumkin. Og'zaki materiallarni boshlashning bunday o'zgarishi talabalarning tinglash qobiliyatini oshiradi. U tayinlangan material bilan cheklanib qolmasligiga ishonch hosil qilishi kerak. U turli xil tinglab tushunish tadbirlarini qo'llash orqali tinglashdan zerikishni minimallashtirishga harakat qilishi kerak;

ingliz tili o'qituvchisi o'z talabalariga tovushlarni farqlash qobiliyatini oshirish uchun minimal juftliklarda ko'plab mashqlarni taqdim yetishi mumkin. Minimal juftlikda, ya'ni minimal kontrastli mashqda o'qituvchi o'quvchilarga bitta o'ziga xos tovushdan tashqari (ya'ni, bitta fonema) tilda bir xil talaffuz qilinadigan ikkita so'z taqdim etadi. Bu fonemik farq o'zgarishlarga sabab bo'ladi;

ingliz tili o'qituvchisi o'quvchilarning tinglagan materiallarini ketma-ket tartibda eslab qolish va darhol takrorlash qobiliyatlarini oshirish uchun "eshitish

xotirasi” mashqidan foydalanishi mumkin. Ushbu mashqda o‘qituvchi o‘z o‘quvchilaridan so‘zlar yoki raqamlar ketma-ketligini diqqat bilan tinglashni, ularni eslab qolishlarini va keyin tinglaganlarini, ya’ni raqamlar, lisenziya raqami, telefon raqami va manzilini aytib berishni so‘raydi. Ushbu mashg‘ulot o‘quvchilarni diqqat bilan tinglashga undaydi va ma’lumotlarni darhol yeslab qolish uchun xotirasini kuchaytiradi;

ingliz tili o‘qituvchisi muayyan mavzular bo‘yicha masalan, raqamli ma’lumotlar, joylar, ranglar, ovqatlar, sana va vaqtlar bilan bog‘liq qisqa diktantlar berishi mumkin. Diktant uchun parchalar faqat tanish materiallardan olinishi kerak. Diktant mashg‘ulotidan so‘ng tinglab tushunishga oid savollar qo‘yilishi maqsadga muvofiq. Tanlangan diktant oddiy mavzudan murakkab mavzuga va qisqa matndan uzun matnga tartiblangan bo‘lishi lozim. Biroq, agar o‘qituvchi diktant olish uchun darslikdagi uzun parchani tanlasa yoki sinfning hajmi kata bo‘lsa, talabalarga yozganlarini uqib olishlari uchun ko‘chirma berishi kerak. Shu bilan birga, o‘qituvchi talabalarga bir-birlarining diktantlarini tuzatishga ruxsat berishi mumkin. Diktant tez-tez, biroq oqilona amalga oshirilishi kerak O‘qituvchi diktantni olib borishda quyidagi tartiblardan foydalanishi mumkin: o‘quvchilar tinglayotganda, butun diktantni odatdagi tezlikda o‘qing; Bu ularga matnning mazmuni va umumiy tushunchasini anglashlariga yordam beradi.

### **MUHOKAMA VA NATIJALAR**

O‘quvchilarga yozish imkoniyatini berish uchun pauza bilan parchani yana takrorlang, o‘quvchilar o‘z ishlarini tekshirish, o‘tkazib yuborilgan so‘zlarni to‘ldirish hamda o‘zgartirishlar kiritishlari uchun so‘nggi imkoniyatni berish uchun matnni oddiy tezlikda hamda tinish belgilari, bandlar, iboralar va jumlar orasidagi pauza bilan o‘qing. Diktant mashqlari tinglab tushunish uchun ajoyib mashq vazifasini o‘taydi. Shuningdek ularni turli maqsadlarda ishlatish mumkin. Diktantni takrorlash mashqlari, tinish belgilari uchun mashq yoki imlo testi sifatida foydalanish mumkin. Ingliz tili o‘qituvchisi asta-sekin va uzunlik bo‘yicha rivojlanadigan og‘zaki o‘qish parchalari mavzusining qisqacha mazmunini berishi mumkin. Tanlangan material talabalarning yoshi va qiziqishlariga mos kelishi kerak. Ushbu mashg‘ulotda o‘qituvchi o‘qish parchasining ma’nolarini aniqlab berishi, so‘ng uni normal tezlikda bir necha marta o‘qishi mumkin. Og‘zaki o‘qish parchasining asosiy g‘oyasini tinglab tushunish uchun savollar muhim ahamiyatga ega. Shuning uchun, talaba insho yoki obektiv savollar, ya’ni bir nechta tanlovli savollar va to‘g‘ri-noto‘g‘ri elementlaridan foydalangan holda sinovdan o‘tkazilishi kerak.

Ingliz tili o'qituvchisi o'z talabalarini o'zini tinglashga jalb etishi, bundan tashqari sinfdagi odatiy mashg'ulotlar, o'yinlar va testlar uchun ko'rsatmalar berishi mumkin. Shuningdek, u o'z talabalaridan ko'rsatmalarni tinglash uchun bir oz vaqt ajratish va tez-tez savollar berishlarini so'rashi mumkin. Bunday savollar kundalik ish va amaliy faoliyatni qayta ko'rib chiqishning bir qismi bo'lishi mumkin.

Ingliz tili o'qituvchisi talabalarini o'z fikrlarini namoyon qilishga undaydi, ularni so'roqqa tutadi, ularga ko'rsatmalar beradi, ular bilan hazillashadi, shaxsiy tajribasi, oilaviy hayoti, ta'limiy karerasi, hayoti davomida yuz bergan qiziqarli voqealar, sevimli mashg'ulotlari, qarindoshlari, do'stlari va uy hayvonlariga oid mavzular to'g'risida gaplashadi. Mavzu qaynoq voqealar, dolzarb hodisalar va madaniy tadbirlar, masalan, bayramlar, oilaviy kechalar, to'ylar, tug'ilish va o'limlar, mahalliy yoki milliy yangiliklarni o'z ichiga olishi mumkin. O'qituvchi jimlikni saqlashi, qo'shimcha ma'lumot yoki faktlarni tekshirmasdan tushunish uchun boshini irg'ab turishi tavsiya etiladi.

*Tinglab tushunish ko'nikmasini o'qitishning zamonaviy yoki innovasion usullarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:*

Yaxshi jihozlangan lingafon xonasidan foydalangan ingliz tili o'qituvchisi ona tilida so'zlashuvchilar tomonidan tayyorlangan pesa, she'r, nutqni kerakli pauzalar va to'ldiruvchilar, noto'g'ri boshlanma va idiomalar bilan ijro etishi mumkin.

Mazkur mashq til lingafon xonasi dasturining bir qismi sifatida foydalanilsa, samarali va foydali bo'ladi. Mashqlar xorijiy til o'rganuvchilarning quloqlarini talaffuzning barcha xususiyatlarini tinglashga va maqsadli til tovushlari elementlarini tan olishga o'rgatishda yordam beradi. Asta-sekin talabalar turli tovushlar, urg'u, intonatsiya va ritmni ajratishni boshlashadi. Fonologik kod tovush, ritm, urg'u, intonatsiya va sandi o'zgarishlarini (ijtimoiy, mintaqaviy va dialektik o'zgarishlarni) o'z ichiga oladi. Sintaktik kod so'z turkumlari (affikslar) va so'z tartibini (stilistik o'zgarishlar) o'z ichiga oladi. Semantik kodda so'z ma'nosi, konnotatsiya, sheva, madaniyat (milliy-etnik), idioma, so'zlashuv tili, noto'g'ri boshlanma, pauza, to'ldiruvchi va ortiqchalik ma'nolari mavjud. Talaba ongli ravishda maqsadli tildagi parchalarni alohida komponentlarga e'tibor bermasdan tushuna olsa, kerakli kompetensiyaga erishilgan hisoblanadi;

Yaxshi jihozlangan lingafon xonasidan foydalangan xorijiy til o'qituvchisi o'z sinfida tanlangan radio, video va teledasturlardan lenta segmentlari sifatida foydalanishi mumkin. Ushbu segmentlarning mavzulari yangiliklar, ob-havo ma'lumotlari, tok-shoular, taxminiy o'yinlar, intervyular (dialog/suhbat), pazandalik dasturlari va dramatizatsiyani o'z ichiga olishi kerak. Efirni tinglash talabalarning

talaffuzi, intonatsiyasi va ohangini yaxshilash uchun foydali vositadir. Bu mavzular jonli til va maqsadli tilning mazmunli masalalari bilan tanishishni ta'minlaydi. Efiri tinglash talabalarining talaffuzi, intonatsiyasi va ohangini yaxshilash uchun foydali vosita vazifasini o'taydi. Bu mavzular jonli til va maqsadli tilning mazmunli masalalari bilan tanishishga ko'maklashadi. Shundan so'ng o'qituvchi talabalarining tinglab tushunish qobiliyatlarini o'lchash uchun bir nechta savollarni ishlab chiqishi kerak. Talabalar tinglab tushunish mashqlarini qanday bajarayotganliklari va qanday o'sish qayd etayotganlari haqida aniq ma'lumotlarga ega bo'lishlari muhim hisoblanadi. Jonli til talabalarga ona tilida so'zlashuvchi tilni tuzilmagan kontekst va vaziyatlarda normal tezlikda gapirganda tushunishga yordam beradi. Jonli til talabalarini maqsadli til boshqarilishiga, funksional ekanligiga va sinfning to'rtta devori ichida foydalanish uchun cheklanmaganligiga ishonitiradi.

Yaxshi jihozlangan lingafon xonasidan foydalangan xorijiy til o'qituvchisi o'z talabalaridan ona tilida so'zlashuvchilar bilan telefon orqali muloqot qilib turishni so'rashi mumkin. Telefon qo'ng'iroqlarini dars davomida ham amalga oshirish mumkin. Ushbu faoliyatdan telefon raqami, parvozning kelish yoki jo'nash vaqti, televidenie yoki ma'ruza dasturlari jadvali, uchrashuv tayinlash va maqsadli tilda yo'nalishlar haqida ma'lumot olish uchun foydalanish mumkin. O'qituvchi talabalardan telefon orqali berilgan va qabul qilingan barcha ma'lumotlarni yozib qo'yishni so'rashi kerak. Shuningdek, ma'lumot olish va muloqot qilishlari uchun talabalarni ingliz tilida so'zlashadigan kompaniyalar yoki shahardagi agentliklarga yuborish maqsadga muvofiq.

## **XULOSA**

Xorijiy til o'qituvchisi o'z talabalariga jamiyatdagi maqsadli tilda so'zlashuvchilarni tinglash imkoniyatini berishi, maktab tarkibining boshqa xodimlari esa talabalarni bunday ma'ruzalarni qayd qilish va xulosalar qilishga undashlari kerak. Shunday qilib, o'qituvchi talabalarining sinfiga yoki maktabidagi ingliz tili klubiga tashrif buyurishini tashkil qilishi mumkin. Muxtasar qilib aytganda, o'qituvchi o'quvchilarning tinglab tushunish ko'nikmasini oshirishi uchun atrofdagi tilning ta'siridan foydalanish uchun qo'lidan kelganini qilishi kerak.

Xorijiy til o'qituvchisi, imkoni bo'lsa, o'z talabalaridan jamiyatdagi maqsadli tilda so'zlashuvchilar bilan suhbat o'tkazishni so'rashi mumkin. Sinfda sevimli mashg'ulotlari yoki alohida qiziqishlar bo'yicha suhbat savollari oldindan ishlab chiqilishi kerak. Har bir talaba o'qituvchining yordami bilan savollarni tuzishda faol ishtirok etishi kerak. Yuqoridagi muhokamadan ko'rinib turibdiki, lingafon

xonasidan foydalanish tinglab tushunish ko'nikmasini samarali o'qitish uchun ahamiyatga molik muhit hisoblanadi. Bu tinglab tushunish ko'nikmasini o'qitish uchun ideal holat. Quyida tilni o'rganishda qanday audio va video vositalardan foydalanish mumkinligini ko'rish mumkin.

### **REFERENCES**

1. Azimov E.G. Shchukin A.N. New Dictionary of Methodological Terms and Concepts (the Theory and Practice of Language Teaching). M.: IKAR, 2009.
2. Galskova N.D the Theory of Teaching Foreign Languages: Didactics and Methodology. M.: The Academy, 2005. 336.
3. Eluhina N.V. Education of Listening Foreign Speech // Foreign Languages at School. 1996. № 25–29.
4. Eluhina N.V. The Main Difficulties Listening and Ways of Overcoming them. – M.: Russian Language, 1991, 226 – 238.
5. Kolesnikova I.L, Dolgin O.A English – Russian Terminology Guide on Teaching Foreign Languages. Bustard, 2008. 432